

Зарубіжний досвід проведення фінансової політики в державі з метою подолання наслідків воєнного конфлікту

Післявоєнне відновлення вимагає злагодженої державної стратегії та роботи всіх державних інституцій і прогнозованого надійного фінансового регулювання. Серед ключових факторів успіху можна виділити чітке комплексне планування та бюджетування, безпеку безпосереднього проведення такого відновлення, залученість більшості державних органів та інститутів на різних рівнях (загальнодержавному та місцевому) і у різних галузях, а також максимальне використання додаткового внутрішнього та зовнішнього фінансування з доступних джерел. З іншого боку, державна фінансова політика під час повоєнної відбудови повинна збалансувати короткотермінові потреби держави та її довгострокову стабільність. Для дослідження та аналізу було обрано країни, які стикалися з подібними викликами: витримали масштабні воєнні конфлікти, зазнали значних руйнувань, мали зруйновані цілі галузі власної економіки, змогли інтегрувати закордонну допомогу, але при цьому розвивали свої ринкові інституції.

Актуальність даного дослідження обумовлена, в першу чергу, тим, що на всій території нашої країни ведуться активні бойові дії, держава та населення проходять перманентний процес адаптації до соціально-економічних умов, що постійно змінюються, складна демографічна ситуація погіршується, але при всіх цих змінних, держава має бути готова до несподіваного завершення активних бойових дій та мати власну стратегію відновлення. Саме тому зарубіжний досвід проведення фінансової політики в державі з метою подолання наслідків воєнного конфлікту для України є надзвичайно актуальним.

Південна Корея. Після початку Корейської війни (1950 - 1953) країна опинилася розділеною, з величезними втратами: понад 2 млн. загиблих і місто Сеул у руїнах. Економіка Південної Кореї до війни була переважно орієнтованою на сільське господарство і криза, що почалася під час війни, глибоко посилила вже наявні проблеми та слабкості економіки. На початку 1950-х Південна Корея отримувала масові дотації від США (вони складали до 50 - 60% доходів уряду середини 50-х) і використовувала долар США для стабілізації макроекономічної ситуації в країні. Проте попит на споживчі та промислові товари і інфляція (до 120% зафіксовано у 1953 році) залишались високими. У 1952 р. південнокорейським урядом було проголошено «**нову економічну політику**» (НЕП) з поступовим послабленням цінового контролю та більш зваженою фіскальною програмою дій. НЕП призвела до зростання тимчасового дефіциту та інфляції і фактично заморозила зростання ВВП. Тому після перевороту 1961 р. Новий уряд перейшов до жорсткішого регулювання валюти (через регулювання валютного курсу та введення валютних обмежень) і проведення структурних реформ з метою стимулювання експорту.

Спочатку новій державі бракувало власних ресурсів - понад 90% бюджету формувалося за рахунок іноземних грантів і позик. Південнокорейський уряд 1960 - 70-х р.р. почав стимулювати промисловість - надавав субсидії експортоорієнтованим галузям (пільговий ПДВ, відстрочки податку). Запроваджували пільги для науково-технічних інвестицій. У перші десятиліття повоєнної відбудови основним центром прийняття рішень був уряд. Були **націоналізовані банки та підприємства важкої промисловості**, з'явилися конгломерати («чеболі»), через які держава кредитувала пріоритетні галузі. Центральний банк Південної Кореї підпорядковувався уряду, банки підвищували ставки за депозитами, щоб накопичити капітал для розвитку.

Протягом 1954 - 1961 рр. економіка Південної Кореї зростала приблизно на 3,5% щорічно завдяки зовнішній фінансовій допомозі, переважно американській. Після 1961 р. (початку диктатури Пак Чон Хи) Південна Корея зробила економічний ривок: завдяки активній експортній політиці, високим інвестиціям та підвищенню продуктивності зростання ВВП зростав двозначними темпами. До 1972 р. загальний обсяг експорту зріс із 55 млн до 1,6 млрд. доларів (з 2,4% до 15% ВВП).

Досвід Кореї вказує на важливість централізованого планування та стимулювання вітчизняних інвесторів. Ключовими кроками були диверсифікація економіки через науку й експорт, державна підтримка стратегічних секторів та активне залучення іноземного капіталу (через пільги та технологічні трансфери).

Хорватія. Війна за незалежність 1991 - 1995 рр. залишила Хорватію зруйнованою: понад 10% житлового фонду та значна частина інфраструктури були пошкоджені. Економіка Хорватії до війни була планово-комуністичною, тому післявоєнне відновлення супроводжувалось переходом до ринкових методів. Під час війни Хорватія свідомо стримувала інфляцію. Уряд **заморозив зарплати державним службовцям**, а комерційні банки під час проведення бойових дій заморозили всі виплати по вкладам в іноземній валюті. Це дозволило знизити обіг готівки та тиск на національну грошову одиницю, заощадити валютні резерви. Часткове відновлення виплат почалося в аж у 1993 році, що сприяло поступовому зростанню споживання та загальному відновленню виробництва. У 2000-х рр. кредитний бум приватних банків сприяв економічному зростанню: капітальні інвестиції у промисловість та інфраструктуру (нові дороги, будівництво, суднобудування) і кредитне споживання підтримали ВВП.

У першій половині 1990-х рівень оподаткування залишався достатньо високим, маючи на меті акумуляцію грошового ресурсу для відновлення. Важливою податковою реформою стало запровадження ПДВ на початку 1998 р. Завдяки розширенню бази оподаткування бюджет Хорватії 1998 року був виконаний з невеликим профіцитом. Однією з основних гілок фінансової політики уряду Хорватії було стимулювання приватних інвестицій: зменшення податку на прибуток, запровадження пільг при прискореній амортизації. Основним

регулятором на той час був Хорватський національний банк, який прагнув підтримувати національну валюту стабільною. Уряд же де-факто проводив постійний жорсткий контроль емісії грошових коштів.

Уже ближче до завершення активних бойових дій війни (1995 р.) ВВП країни майже подвоївся з 1992-го (10,2 млн. дол. США) до 22,5 млн. дол. США. Відбудова прискорила за рахунок внутрішнього попиту. У 2000-х рр. кредитний бум, будівництво та туризм забезпечили стабільне зростання економіки країни. Хорватія поступово виконала умови вступу до НАТО і ЄС. Значна частина інвестицій була спрямована на споживання та інфраструктуру, а трансформація економіки децентралізована і не завершена.

Досвід післявоєнного відновлення Хорватії демонструє важливу роль податкових реформ і жорсткого контролю за бюджетними видатками. Введення ПДВ і збільшення податків на час стагнації дало тимчасовий профіцит бюджету. Водночас кредитне стимулювання ринку та споживання через банківську систему дав поштовх економіці. Однак, нагальною необхідністю стало поступове зняття жорсткого регулювання та підтримка приватного бізнесу (малих і середніх підприємств), що може бути застосовано й в Україні.

Ізраїль. 1948 р. Ізраїль оголосив про незалежність, що співпало з військовими діями на його території, які забрали тисячі життів. Після повного припинення вогню в 1949 р. Ізраїль впровадив політику аскетизму та всеосяжної економії: уряд різко скоротив державні видатки та ввів жорстке регулювання цін на базові товари та товари широкого вжитку. Це сприяло економії ресурсів на оборону і забезпечувало мінімум доступних товарів для населення. Однак політика жорстких видатків за пару років була змінена. У 1952 р. Почали впроваджувати нову фінансову політику, яка послабила державне регулювання цін і знизила податковий тиск на малий та середній бізнес. Проте лібералізація контролю викликала різке зростання інфляції (до 52-59 % у 1952 р.) та зупинила реальне зростання економіки. Уряд знову запровадив більш жорстку політику, хоча вся економіка країни вже встигла відчувати всі наслідки інфляційного тиску.

Фіскальна політика Ізраїлю змушена була спиратися на великий оборонний бюджет. Основним джерелом доходів бюджету Ізраїлю на той час були закордонна допомога і репарації. США надали Ізраїлю гранти та позики на суму понад 3 млрд дол. (1949 - 1973). Ці кошти йшли здебільшого на закупівлю продовольства, пального, матеріалів для відбудови та фінансування оборонних витрат. Значну роль відіграло й угода про репарації з Німеччиною (від 1952 р.), яка суттєво збільшила дохідну частину бюджету. Уряд Ізраїлю зберігав сильну роль держави в економіці, але водночас розбудовував ринкові інституції та інфраструктуру. Центральний Банк Ізраїлю мав гнучкий підхід – від жорсткого контролю цін у 1949 - 52 рр. до помірного знецінення валюти і плавного переходу до інвестування в провідні галузі економіки країни.

Досвід Ізраїлю підкреслює, що військова готовність вимагає жорсткого бюджету, але надмірні обмеження можуть паралізувати економічне зростання. Обов'язковими є прозоре використання зовнішньої допомоги і виважене регулювання цін. Необхідно поступово пом'якшувати регуляцію економіки, щоб не втратити динаміку росту.

Основний висновок для України: **фінансова дисципліна і стимулювання приватного сектору** повинні іти поруч. Україна для себе може адаптувати наступні підходи: впровадження жорсткої курсової політики для стримування інфляції, обмеження необґрунтованих видатків, вивільнення ресурсів за рахунок неефективних програм, введення податкових пільг, покращення інвестиційного клімату (зокрема у правовому полі), підтримка малого бізнесу, цільове стимулювання залучення капіталу та технологій, контроль корупції.

Список використаних джерел:

1. Бобров, В.В. *Фінансові системи країн, що відновлюються після конфліктів: методи порівняння*. — К.: Академія фінансів, 2020. — 128 с.
2. Мільйон, І.І. *Післявоєнне економічне відновлення: фінансова політика*. — К.: НДІ економічної політики, 2020. — 112 с.
3. Волинець, С.Г. *Фінансова стратегія держав у постконфліктний період: між стабілізацією та розвитком*. — Економіка України. — 2021. — №6. — С. 18–27.
4. Черненко, М.О. *Зовнішня допомога і стратегія економічного відновлення України*. — Аналітична записка DRI, 2023.